

Nr 640.

Av herr Svensson i Ljungskile m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 207, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område.

Av Kungl. Maj:ts proposition nr 207, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område, framgår, att de internationella prisförskjutningar, som inträffat beträffande jordbrukets produktionsmedel och salu-produkter, skapat ett i viss grad nytt jordbrukspolitiskt läge. Den emellan jordbrukets organisationer och statens jordbruksnämnd träffade överenskommelsen, som i propositionen förelägges riksdagen, inrymmer därför betydande förskjutningar i jordbruksprodukternas inbördes priser.

Sålunda har priset på spannmål höjts med 10 kr. per dt för höstvet, 9 kr. per dt för vårvete och 9 kr. 50 öre per dt för råg. Oljeväxtpriset har höjts med 4 öre för vårraps och vårrybs, 9 öre för vitsenap samt 10 öre för oljelin, allt per kg. Därjämte har priset på fabrikspotatis höjts med 7 öre per hektoliter och stärkelseprocent. Beträffande de animaliska produkterna beräknas köttpriset komma att stiga med 25 öre och fläskpriset med 40 öre per kg, varjämte äggpriset föreslås bli "fritt", dock med en övre prisgräns av 3 kr. 75 öre per kg. Någon ändring av mjölkpriset föreslås däremot inte fränsett den lilla inkomstförbättring, som kan uppstå genom en höjning av priset på tunn grädde med 10 öre och tjock grädde med 25 öre per liter samt en höjning av ostpriset på 20 öre per kg för helfet och 15 öre för halfvet vara.

Genom de föreslagna prishöjningarna har man sökt utjämna ett kalkylmässigt underskott på 209 miljoner kronor. Detta underskott har till väsentlig del uppkommit genom en höjning av arbetslönerna, och kompensationen härför borde givetvis fördelas så rättvist som möjligt bland alla, som arbeta inom lantushållningen.

Den ekonomiska utvecklingen under senare år innebär, att de höjda arbetskostnaderna i viss grad kunnat kompenseras genom att den mänskliga arbetskraften ersatts med maskiner. Denna frigörelse av mänsklig arbetskraft genom teknisk rationalisering har framför allt kunnat försiggå vid det större och medelstora jordbruket. Även vid det mindre jordbruket ha traktorer och andra maskiner visserligen kommit till användning i ökad utsträckning, men resultatet härav blir dels att en hård arbetsbörda lättas och dels att arbetskraft friställes för andra uppgifter vid samma jordbruk. Däremot kan rationaliseringen vid de mindre jordbruken endast i mindre utsträckning leda till att arbetskraft frigöres för överflyttning till annan verksamhet. En annan sak, som också bör beaktas när man bedömer de inbördes prisrelationerna på jordbrukets produkter, är, att den tekniska

rationaliseringen minskat produktionskostnaderna inom den vegetabiliska produktionen, framför allt spannmåls- och oljeväxtodlingen, mera än inom den animaliska produktionen. Särskilt mjölkproduktionen kräver allttjämt mycken mänsklig arbetskraft. När såsom nu blir fallet den samlade inkomstökningen till stor del användes för höjning av priset på de vegetabiliska produkterna, vars försäljningsöverskott framför allt framkommer vid det tekniskt rationaliserade storbruket, under det att den mera arbetskrävande mjölkproduktionen inte får någon nämnvärd prishöjning, så måste detta medföra en ej önskvärd snedvridning av inkomstfördelningen inom jordbruket.

Som en ytterligare komplettering av den allmänna ekonomiska bakgrund, mot vilken prisuppgörelsen bör bedömas, förtjänar framhållas, att de större jordbruken på slättbygderna redan med den tidigare prissättningen nått en gynnsam ekonomisk ställning. Det är inte bara de jordbruksekonomiska undersökningarna, som bekräfta detta. Den starka jordvärdestegringen och det hastiga tempot i den tekniska rationaliseringen tala samma språk. Ser man på det nu aktuella läget, måste man vidare konstatera, att de jordbrukare, som ha avverkningsbar skog av någon betydelse, äro väl ställda i inkomsthänseende. Även om detta inte berör den prissättning, som grundar sig på en kalkyl över svensk lantushållning, så kan saken dock inte lämnas ur räkningen, när man bedömer denna prissättnings sociala följdverkningar. Även beträffande stödjordbruken kan en relativt allmängiltig reflexion göras. Under 1930-talet voro dess innehavare en av de mest missgynnade grupperna, då de höllo på att trängas ut både ur arbetsmarknaden och ur jordbruksproduktionen. Sedan åtskilliga åt tillbaka har emellertid tillgången på arbetsförtjänst varit så betydande, att försäljningsresultatet från lantushållningen för *dessa* småbrukares del inte numera spelar någon alltför avgörande roll. Vi äro medvetna om att detta inte gäller alla. I bygder, där det saknas skog, industri eller större jordbruk, äro en del innehavare av stödjordbruk allttjämt beroende av en intensiv animalieproduktion.

Mot varje försök att karakterisera de ekonomiska problemen för vissa grupper av svenska jordbruk kunna naturligtvis invändningar göras. Inte desto mindre är detta nödvändigt, om man vill söka förena största möjliga mått av rättvisa i arbetsersättningen med en sådan konstruktiv verkan, att jordbruksproduktionen får den önskvärda inriktningen. Det ovan förda resonemanget leder då till den slutsatsen, att det är de innehavare av egentliga småbruk och mindre bondgårdar, vilka sakna avverkningsbara skogstillgångar av betydelse, som framför allt komma i ett missgynnat läge genom den prissättning, som nu föreslagits. Dessa mindre jordbruk finnas i ett betydande antal över hela landet och kunna därför inte utskiljas genom en regionindelning.

Beträffande Norrland är en geografisk indelning motiverad för de särskilda mjölkpristillägg, som nu utgå. Men vill man stödja mjölkpriset vid

de mindre jordbruken i mellersta och södra Sverige är denna väg inte framkomlig. En begränsning återigen av det i propositionen skisserade clearingförfarandet enbart till Norrland är enligt vår mening utesluten.

På s. 91 i propositionen gör statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet ett principuttalande om clearingförfarandet, som man måste ställa sig frågande inför. Det heter där: "Anordningen bör dock betraktas som en åtgärd av tillfällig art under övergångstiden till dess den erforderliga omställningen av produktionen kommit tillstånd." Statsrådet synes alltså mena, att jordbruk med 6 å 8 eller 10 kor och 8—10 hektar åker skulle påtvingas ungefär samma omläggning av produktionsinriktningen som de större jordbruken. Detta är enligt vår mening varken möjligt eller riktigt. De mindre jordbruken av den typ vi ovan berört äro särskilt beroende av mjölkproduktionen på flera sätt, såsom för utnyttjande av växtodlingens grovfoder och tillgången på bete samt för att skaffa innehavaren tillräcklig sysselsättning särskilt under vintern. Att ta bort mjölkproduktionen vid ett jordbruk av denna typ har därför en direkt destruktiv verkan på driftens ekonomi. Det är i flertalet fall inte heller rationellt att avsevärt minska mjölkproduktionen vid dessa gårdar, därför att en så stor del av kostnaderna äro fasta. Inte heller torde köttproduktionen annat än i begränsad skala och i anslutning till mjölkproduktionen vara ekonomiskt möjlig vid de ordinära familj jordbruken. En utvidgad fläskproduktion i förening med minskad mjölkproduktion skulle försvåras av brist på skummjolk och kan ej heller få en tillräcklig omfattning på grundval av egen spannmålsodling. Någon sannolikhet för att en utvidgad fläskproduktion på grundval av inköpt spannmål skulle kunna ge ett bättre ekonomiskt utbyte föreligger ej med de nya prisrelationer för fläsk och fodersäd, som nu kunna förutses. Det är för övrigt synnerligen ovisst, om foderspannmål kommer att finnas i handeln under hela produktionsåret. Därtill kommer, att tillgången på byggnader, kreatursbesättning och inventarier samt den erfarenhetsmässigt inriktade driften och de ekonomiska resurserna göra det naturligt för jordbrukarna på gårdar av denna typ att upprätthålla mjölkproduktionen i en omfattning, som motsvarar de naturliga betingelserna. De större gårdarna med skolad driftsledare, med större ekonomiska resurser och med en lejd arbetsstyrka, som kan anpassas efter olika driftsformer, ha i detta fall större möjligheter att genomföra en anpassning — inte minst om den går i riktning mot en mindre arbetskrävande driftsform.

Enligt vår mening böra därför familj jordbruken få möjlighet att upprätthålla sin mjölkproduktion under sådana betingelser, att den däri sysselsatta arbetskraften får en ersättning av ungefär samma storleksordning, som man kan utvinna ur andra grenar av lantushållningen. Denna tankegång ansluter sig i sak helt till det uttalande, som gjordes vid Sveriges lantbruksförbunds och Riksförbundet Landsbygdens folks stämma den 18—19 april. Det heter härom i propositionen s. 24: "Stämman hade bland annat

framhållit, att jordbruk, som på grund av naturliga förutsättningar vore särskilt beroende av mjölkproduktion, borde tillgodoses genom ett höjt producentpris eller genom att medel tillfördes på annat sätt." Väsentligt i detta sammanhang är huru stor grupp av småbruk och bondgårdar, som detta uttalande berör, huru spridda de äro, huru mycket pengar som erfordras för att åstadkomma någon väsentlig utjämning och vilken väg som rent tekniskt kan tänkas vara möjlig för att realisera stämmans önskemål. Vi skola i fortsättningen anföra några synpunkter i anslutning till denna tankegång.

Riksdagens beslut år 1947 om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken innebar, att de svenska mjölkproducenterna skulle få utnyttja hela avsättningsutrymmet på den svenska matfettsmarknaden med undantag av 40 000 ton margarin. Om detta beslut skulle upprätthållas, så hade vi f. n. inget överskott på smör. Tvärtom. Även vid en margarinförsäljning, som ligger dubbelt så högt som den i 1947 års beslut förutsatta, torde emellertid överskottet i vår mjölkproduktion inte röra sig om mera än ca 10 procent. Ett dylikt överskott kan givetvis skapa betydande svårigheter i ett akut läge, men när man planlägger åtgärder, som skola verka på längre sikt utefter jordbruksproduktionens hela front, finns det anledning att akta sig för överdrifter och förhastade beslut.

Jämfört med förhållandena på förvåren 1950 har oljekraftfodret höjts från ca 36 till över 50 kr. per dt, dvs. med nära 40 procent. Konsekvenserna av denna prisstegring på det äggviterika kraftfodret ha ännu inte hunnit att göra sig gällande. Verkan av prissfördyringen kommer troligtvis att påverka produktionen vid flertalet jordbruk om ock i olika utsträckning. Visserligen kunna inte kobesättningarna anpassas efter växlande ekonomiska betingelser lika hastigt som hönsstammen, men det är ändå troligt att en så stark prishöjning på kraftfoder som i detta fall får avsevärd betydelse.

Ett exempel på att extrema åtgärder kunna få en ogynnsam inverkan visar 1947 års beslut angående producentbidraget till mindre jordbruk. Detta sattes som bekant till 12 öre per kg för högst 4 000 kg mjölk. Följden härav har blivit, att stödjordbrukens innehavare tämligen obehindrat ha kunnat köpa kraftfoder och i många fall även grovfoder för att hålla mjölkproduktionen uppe omkring gränsen för det privilegierade priset. Samtidigt har gödkalvsproduktionen, som förr bedrevs vid en del jordbruk av denna typ, minskats. Mjölkproduktionens ansvällning vid här berörda jordbruk bekräftas i propositionen. I jordbruksnämndens förslag till jordbruksreglering heter det å s. 33: "I detta sammanhang kan nämnas att den starka ökningen av mjölkproduktionen under senare år huvudsakligen har varit förlagd till Norrland, skogstrakterna och de mindre brukningsdelarna." Naturligtvis beror detta inte enbart på det alltför höga producentbidraget vid de minsta småbruken. Säkerligen är det så, att småbrukarna i Norrland och andra områden tillägnat sig en bättre utfodringsteknik och därigenom

inhämtat något av det försprång i rationell drift, som jordbrukarna i södra Sverige haft. Från folkpartiets sida varnade man redan 1947 för den utformning som producentbidraget då fick. Den ekonomiska utvecklingen har nu accentuerat olägenheterna av detta beslut nästan ännu mera än som då låg i öppen dag. På denna punkt måste därför rättelse i någon form åstadkommas.

Vidare tala praktiskt taget alla skäl för att en avsevärd minskning av mjölkproduktionen bör genomföras vid de större jordbruken. Dessa ha som ovan nämnts redan tidigare varit gynnade, särskilt i den mån deras innehavare kunnat utnyttja de höga priserna på oljeväxtfrö. När nu härtill lägges en prisstegring på spannmål, som uppgår till ca 30 procent, kommer deras förmånsställning att framträda ännu starkare, då de därmed ha möjlighet dels att ta i anspråk den svenska matfettsmarknaden via oljeväxtodlingen, dels att konkurrera när det gäller fläskproduktionen med stöd av egna spannmålstillgångar, därest man inte föredrar att sälja foderspannmålen till ett högt pris. Det bör i detta sammanhang observeras, att de högre priserna på fodersäd medföra en betydande inkomstöverflyttning till det större spannmålsproducerande jordbruket från de mindre animalieproducerande gårdarna, som inte siffermässigt kommer fram i totalalkylen över jordbrukets inkomster och utgifter. Det vore under dessa förhållanden orättvist, därest man inte skulle ställa större krav på dessa jordbruk, när det gäller en minskning av mjölkproduktionen, än på den grupp av mindre jordbruk för vilka, som ovan framhållits, ett fullt utnyttjande av jordbrukets betingelser för mjölkproduktion är en ekonomisk nödvändighet.

Detta resonemang leder alltså till slutsatsen att både sociala och ekonomiska skäl tala för att den nödvändiga anpassningen av mjölkproduktionen bör ske i första hand genom att en betydande produktionsminskning vid de större jordbruk, som kunna grunda sin ekonomi på vegetabilieproduktionen, framtingas samt i någon mån även genom att stödjordbrukens överpris på mjölk minskas. Om det högre kraftfoderpriset accepteras samt de större jordbrukens och stödjordbrukens mjölkproduktion modereras, kommer det enligt vår mening att finnas goda utsikter till ett tillräckligt utrymme för de "större" småbrukens och familj jordbrukens mjölkproduktion.

Från teknisk synpunkt möter det inga svårigheter att genomföra en anordning, som skulle få den verkan, som vi här framhållit såsom den mest önskvärda. Syftet kan nås genom kombination av ett generellt producentbidrag och en allmän mjölkavgift. Denna kombination prövades efter den 1 juli 1939 och fungerade väl.

De år 1947 fastställda riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken inneburo, att man skulle eftersträva en prissättning, som i stort sett gjorde hösjordbruket, dvs. gårdar med 10—20 hektar åker, lönande. Frågan huruvida detta syfte skulle kunna realiseras utan att det större jordbruket alltför mycket gynnades av denna prissättning uppmärksammades både av ut-

redningen och under riksdagsbehandlingen. Ändå var det nog ingen, som då räknade med en för det större jordbruket så extremt gynnsam situation som den nuvarande.

Som en påminnelse om innebörden i 1947 års beslut kan anföras följande från s. 67 i proposition nr 75:

”Vad angår regleringsåtgärderna för mjölk och mejeriprodukter på den inhemska marknaden framhåller kommittén, att man, om statliga pristilllägg å mjölk skola utgå även i fortsättningen, bör liksom för närvarande använda dessa pristilllägg för att genomföra en differentiering av producentpriserna å mjölk. Denna differentiering bör bland annat syfta till att förhindra, att jordbruken i de bästa naturliga jordbruksområdena få en högre lönsamhetsgrad än som avsetts med det statliga stödet åt jordbruksproduktionen.

Om denna differentiering jämte den avvägning av stödet åt andra slag av jordbruksprodukter, som statsmakterna kunna vidtaga, ej visar sig tillräcklig för att förhindra ett dylikt förhållande, kan man enligt kommittén tänka sig att uttaga en särskild mjölkavgift i vissa jordbruksområden och låta de medel, som inflyta härigenom, komma jordbruket i andra delar av landet till godo.”

På s. 138—139 i propositionen diskuterade statsrådet Sköld själv riskerna för att det större jordbruket skall få ett kraftigare stöd än som varit avsett. Detta borde kunna motverkas i första hand genom avvägningar av priserna åt *olika grenar* av produktionen, i andra hand genom införandet av en mjölkavgift. Vi citera:

”I första hand synes man böra söka förhindra en dylik utveckling genom det sätt på vilket man avväger prisstödet åt olika grenar av jordbruksproduktionen. Då animalieproduktionen spelar den största rollen för de mindre jordbruken och vegetabilieproduktionen den största rollen för de större jordbruken, bör man redan genom avvägningen av stödet mellan dessa båda produktionsgrenar kunna eliminera i vart fall en betydande del av de differenser i fråga om lönsamheten, som eljest skulle kunna uppstå mellan basjordbruken och jordbruken i därovanför liggande storleksgrupper. För att ej en för animalieproduktion förmånlig prisavvägning skall motverka sitt syfte, kan det vidare befinnas nödvändigt att uttaga en särskild mjölkavgift å mjölkproduktionen från de större jordbruken.”

I det läge vi nu kommit är det enligt vår mening nödvändigt att beakta vad 27-mannakommittén, dåvarande jordbruksministern och riksdagen en gång uttalat om en sådan situation.

Till vad ovan sagts om den nu träffade uppgörelsen kommer att den endast gäller för tiden 1 september—31 december i år. Anledningen härtill är det labila läget på arbetsmarknaden och vad det kan innebära för lantarbetarna. I nr 19 av Fackföreningsrörelsen redovisas resultatet av lönerörelserna från ett femtiotal olika fack. Lantarbetarlönens höjning anges

där till 26 öre. Endast för en annan grupp, nämligen konfektionsindustriens arbetare, är timförtjänstens ökning absolut taget lika låg. I övrigt redovisas högre löneökningar, i många fall uppgående till 50 öre per timma och däröver. Även beträffande lönehöjningen i procent ligger flertalet löntagare ej oväsentligt högre än lantarbetarna. Om den ekonomiska situationen utvecklas på det sätt, som nu förefaller troligt, måste lantarbetarna erhålla en ytterligare lönestegring fr. o. m. årsskiftet, därest man inte tvärtemot riksdagens utfästelse skall acceptera att löneklyftan mellan jordbrukets folk och andra grupper ytterligare vidgas. Höjda lantarbetarlöner kunna orsaka ett nytt betydande underskott i jordbrukskalkylen, som man vid höstens uppgörelse ställes inför uppgiften att kompensera. Under löpande regleringsår, då prishöjningarna inte kunna läggas på vegetabilieprodukter, torde det bli omöjligt att fylla ut ett nytt underskott utan att även räkna med höjningar i mjölkpriset av ett eller annat slag. Om inte de ändringar i prisrelationerna, som nu genomförts för att justera produktionsinriktningen, skola bli ett slag i luften, kan emellertid en höjning av mjölkpriset inte få leda till att denna produktion stimuleras utefter hela linjen.

Alla skäl tala sålunda enligt vår mening för att man bör begagna tiden före nästa uppgörelse i slutet av innevarande år för att planlägga en sådan differentiering av mjölkpriset, att man kan kompensera det egentliga småbruket och familj jordbruket för de höjda arbetslönerna utan att en viss anpassning av produktionen till rådande marknadsläge äventyras. I första hand torde därvid kombinationen av ett allmänt producentbidrag och en allmän mjölkavgift böra utredas. Emellertid lär ett producentbidrag av den storleksordning, som den nuvarande situationen kräver, inte kunna finansieras enbart med en mjölkavgift. Detta är ej heller nödvändigt. Utan att gå närmare in på förevarande spörsmål må följande framhållas.

En allmän mjölkavgift av 2 öre per kg skulle, även om den vid mejerierna invägda mjölken minskar med 10 procent, ge ca 70 miljoner kronor. Vidare kan det nu utgående allmänna mjölkpristillägget, som beräknats till 63,7 miljoner för nästa regleringsår, tagas i anspråk. Därtill komma de medel för det i propositionen skisserade clearingförfarandet, vars omfattning ej närmare angivits. För närvarande arbetar en kommitté på ett förslag till ändrade grunder för det 1947 beslutade producentbidraget. På grund av de erfarenheter, som gjorts, förefaller det troligt, att resultatet bl. a. blir ett förslag om minskat bidrag per kg mjölk och ändring av reglerna för den bidragsberättigade mjölmängden. Denna kommitté torde bli färdig inom den allra närmaste framtiden, och det finnes därför ingenting, som hindrar att man med utnyttjande av dess resultat toge under omprövning om det inte vore enklast och riktigast att även låta dessa medel inflyta i den här föreslagna prisdifferentieringen. På dessa vägar bör en summa av minst 200 miljoner kronor kunna anskaffas för en förstärkning av mjölkpriset vid de jordbruk, som på grund av naturliga förutsättningar äro särskilt beroende

av mjölkproduktionen, samtidigt som man ökar övriga jordbrukares intresse att inrikta sin produktion på andra produkter.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en skyndsam utredning av problemet huru man bäst skall kunna åstadkomma en sådan differentiering av mjölkpriset, att i första hand de mindre jordbruken, som på grund av naturliga förutsättningar äro särskilt beroende av mjölkproduktionen, kunna erhålla en rättvis andel av compensationen för de höjda arbetskostnaderna utan att en nödvändig anpassning av mjölkproduktionen till marknadsläget äventyras, samt att vad i denna motion anförts måtte beaktas vid utredningen.

Stockholm den 18 maj 1951.

Wald. Svensson.

Bertil Ohlin.

*Per A. Johnsson,
Kastanjegården.*

O. E. Sandberg.

*O. Malmberg,
Skövde.*

Ragnhild Sandström.
